

УДК 658.012.8:339.944

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

С. Я. Кавин

Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна

Визначено суть та місце безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств у системі національної безпеки. Окреслено передумови формування та основні складові системи безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Визначено основні загрози безпеці зовнішньоекономічної діяльності підприємств за рівнями їх формування. Розглянуто роль та завдання держави в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності. Запропоновано основні напрями підвищення потенціалу зовнішньоекономічної діяльності завдяки удосконаленню політики держави, направленої на забезпечення необхідних умов для ефективного господарювання вітчизняних товаровиробників. Обумовлено пріоритети досягнення та підтримання необхідного рівня безпеки зовнішньоекономічної діяльності на рівні підприємства.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля товарами, система безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства, загрози зовнішньоекономічній діяльності підприємств.

Постановка проблеми. Глобалізація міжнародних відносин створила передумови для більш активної співпраці вітчизняних та іноземних суб'єктів господарювання, що призвело, з одного боку, до збільшення товарообороту між державами, а з іншого — до посилення впливу дестабілізуючих факторів на рівень безпеки національної економіки. У сучасних умовах господарювання всі національні економіки та суб'єкти господарювання зазнають впливу міжнародного конкурентного середовища через дію таких факторів, як динаміка попиту і пропозиції, кризові явища світової економіки, коливання цін на сировину та ін.

Ефективне функціонування національної економіки загалом і кожного суб'єкта господарювання зокрема можливе лише за умови створення сприятливих умов для реалізації окреслених стратегій економічного розвитку. Умовами ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства є створення механізму із забезпечення економічної безпеки і розвитку зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджували особливості розвитку зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств такі науковці, як Т. В. Батанова, Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова О. Є. Огородніщука, А. Кредисова, О. І. Вівчар, С. В. Косенко та ін. Проблеми зовнішньоекономічної безпеки нашої країни досліджували такі провідні вчені та економісти, як О. С. Власюк, В. М. Геєць, І. В. Су-

хоруков, Т. В. Сак, П. В. Пашко, Л. Ф. Новікова, Н. І. Гавловська, Д. Ю. Венцовський, З. С. Варналія, Ю. Г. Козка, О. А. Швиданенко. Однак, попри вагомий внесок до наукового базису досліджень безпеки зовнішньоекономічної діяльності вищезазначених науковців, лишається низка важливих аспектів проблеми забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств, які потребують додаткового розгляду.

Мета статті — визначення параметрів системи безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств, передумов її формування та основних факторів впливу на її ефективність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «зовнішньоекономічна безпека» загалом відображає безпечний стан соціально-економічної системи України і її зв'язків з іншими соціально-економічними системами світу в межах провадження економічної діяльності. Оскільки соціально-економічна система України складається з інших соціально-економічних систем, таких як організації, підприємства, заклади, сім'я, відповідно поняття «зовнішньоекономічна безпека» відображає стан цих систем за умови їх участі у зовнішньоекономічній діяльності.

Підприємство, як основна ланка національної економіки, здійснюючи зовнішньоекономічну діяльність, виступає індикатором рівня розвитку всіх вищезазначених соціально-економічних систем та формує передумови для ефективних міжнародних економічних відносин.

Отже, з одного боку, рівень безпеки зовнішньоекономічної діяльності кожного окремого підприємства визначає загальний рівень зовнішньоекономічної діяльності країни, однак, з іншого боку, рівень розвитку економіки країни та умови міжнародного співробітництва суттєво впливають на здатність окремого підприємства протистояти різним загрозам як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Така взаємозалежність умов і факторів, що визначають рівень безпеки зовнішньоекономічної діяльності на всіх рівнях господарювання, вказує на необхідність розгляду безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства як складової національної та міжнародної безпеки країни.

Загалом економічну безпеку зовнішньоекономічної діяльності підприємства потрібно розглядати як особливий стан системи, який забезпечує захищеність її елементів і зв'язків від деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників материнської держави і країни-реципієнта.

Безпека зовнішньоекономічної діяльності як складова будь-якого підприємства, яке виходить на міжнародні ринки і перебуває під впливом міжнародної конкуренції та глобальних диспропорцій у розвитку світової економіки, стає фундаментальним елементом у системі забезпечення його глобальної конкурентоспроможності [5, с. 114].

Безпека зовнішньоекономічної діяльності підприємства — складне і багатоаспектне поняття і потребує системного підходу. Система безпеки зовнішньоекономічної діяльності, як і будь-яка інша, містить суб'єкт, об'єкт, процес і механізм. Механізм охоплює методи й інструменти, вибір яких зумовлений кількісними і якісними характеристиками ресурсів підприємства (рис. 1).

Суб'єкти поділяються на внутрішні і зовнішні, зовнішні діляться на зовнішні, які стосуються країни, та зовнішні, які стосуються підприємства.

Усі ці суб'єкти здійснюють прямий чи опосередкований вплив на рівень безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства через свою участь в процесах, що проходять як всередині підприємства, так і за його межами. У процесі беруть участь основні ресурси підприємства (фінансові, кадрові, матеріально-технічні та інформаційні), які одночасно виступають як об'єкти.

Будь-який процес завжди містить механізм дії. У цьому випадку це механізм забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності через використання спеціальних методів та інструментів на базі наявного ресурсного забезпечення підприємства.

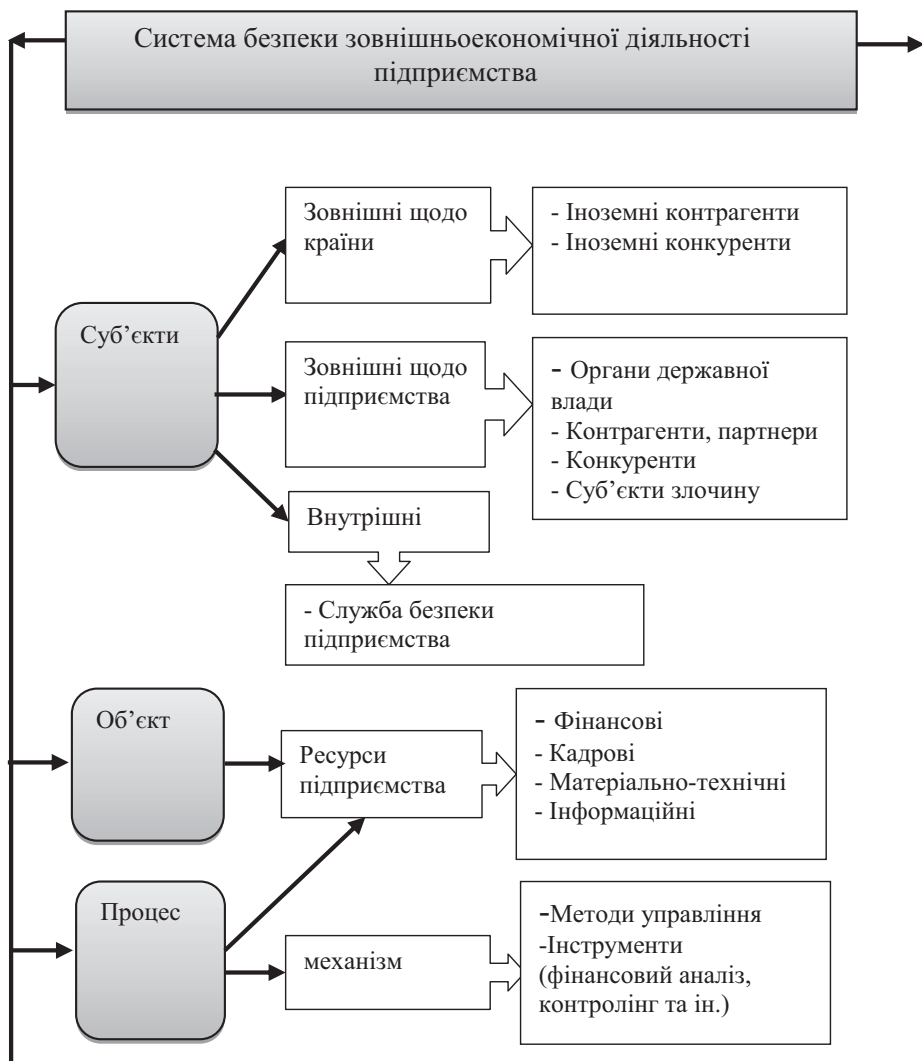

Рис. 1. Структура системи безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства

Оскільки зовнішньоекономічна діяльність за своєю сутністю є економічним процесом, який, з одного боку, тісно пов'язаний з різними суспільними інститутами (політикою, культурою, освітою тощо), а з іншого боку, узгоджує інтереси суб'єктів господарювання на всіх рівнях: мегарівні, макрорівні та макрорівні [2, с. 160], то відповідно система забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств має містити і нормативно-правовий механізм регулювання діяльності підприємств, і механізм отримання вигоди від провадження такої діяльності як для власників підприємств, так і для економіки країни загалом.

Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності має забезпечувати:

- захист економічних інтересів України та законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення рівних можливостей для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності розвивати всі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності та всіх напрямів використання доходів і здійснення інвестицій;
- заохочення конкуренції та ліквідацію монополізму в сфері зовнішньоекономічної діяльності [3].

Відповідно до статті 9 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» органами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері економічного розвитку, Органи доходів і зборів, Антимонопольний комітет України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі [3].

Попри вагомий перелік державних органів, на які покладено функції із забезпечення ефективної зовнішньоекономічної діяльності, задекларованих у Законі, на практиці спостерігається відсутність відчутної підтримки з боку держави підприємствам, які в процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності стикаються з різними загрозами, нейтралізація яких цілком покладена на плечі самих підприємців.

Загрози, що здатні вплинути на рівень безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств, формуються в різних середовищах, і залежно від умов формування можна виділити такі рівні: міжнародний економічний, політико-правовий, мікроекономічний.

Міжнародний економічний рівень, або, якщо точніше, простір, — це сфера здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що сформувалася в процесі реалізації інтересів держави загалом та інтересів суб'єктів господарювання зокрема. Потрібно зазначити, що інтереси останніх не завжди відповідають інтересам держави.

Політико-правовий простір — це сфера суспільних відносин, що сформувалася завдяки політиці держави в сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Варто розглядати державний простір як поле політичних подій, відповідно правовий простір як субстрат дії правової системи [1, с. 226].

Мікроекономічний простір — це сфера здійснення зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що обмежена його внутрішнім середовищем та зовнішнім середовищем у межах країни. Саме мікроекономічний простір є платформою для найефективнішої реалізації можливостей підприємства, і саме на цьому рівні можливо

найбільше запобігти потенційним загрозам і подолати вже наявні з меншими втратами, оскільки мікрорівень передбачає можливість підконтрольності середовища, в якому функціонує підприємство, чого не можна сказати про два інші вищезазначені рівні.

Найнебезпечнішими загрозами, що формуються в міжнародному економічному просторі, можна вважати сформований розподіл сфер та зон впливу провідних компаній світу, високий рівень конкуренції на світових ринках, несприятливий інвестиційний клімат, що є перешкодою на шляху до міжнародної співпраці в галузі інноваційних технологій, які є запорукою конкурентоздатності вітчизняної продукції, що може експортуватися.

Політико-правовий простір може бути джерелом формування таких загроз безпеці зовнішньоекономічної діяльності підприємств, як прийняття неефективних законів, що створюють низку обмежуючих норм під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, відсутність стабільності правової системи та привабливого інвестиційного клімату для залучення іноземного капіталу.

Загрозами на мікрорівні можуть бути передусім всі негативні чинники, що формуються в межах підприємства: непрофесійність та недобросовісність кадрового потенціалу, низький рівень менеджменту, відсутність сучасного обладнання та новітніх технологій. Окрім вищезазначених політико-правових чинників, на рівень зовнішньоекономічної безпеки на мікрорівні можуть впливати такі зовнішні чинники, як корупція в системі влади, конкуренція, зокрема недобросовісна, недосконалість митного обслуговування та митних процедур.

З метою формування ефективної системи забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємств, необхідно виділити ключові інструменти впливу через визначення рівня їх спроможності. Такими інструментами, на нашу думку, є державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Відомо, що характер державного регулювання через запровадження нормативно-правових актів може бути як стимулюючим, так і стримуючим. В цьому контексті потрібно зазначити, що головним завданням державної політики в сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності є узгодженість інтересів суспільства з інтересами суб'єктів господарювання, що є запорукою розвитку зовнішньоекономічної діяльності на всіх рівнях соціально-економічних систем.

Потребує перегляду зовнішньоекономічна політика держави щодо підтримки національних виробників, нарощування їхнього експортного потенціалу, усунення ефекту імпортозаміщення, оптимізації товарної й географічної структури експорту-імпорту [4, с. 22].

Важливими факторами підвищення рівня потенціалу зовнішньоекономічної діяльності є також політика держави у сфері кредитування бізнесу та системи податкового навантаження.

Передумовами підвищення рівня потенціалу зовнішньоекономічної діяльності, окрім вищезазначених факторів, є насамперед модернізація виробничих процесів, запровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, залучення до виробничих процесів новітніх досягнень науково-технічного прогресу.

Необхідно зазначити, що важливе місце в системі зовнішньоекономічної безпеки підприємств займає організаційне забезпечення, удосконалення якого сьогодні є нагальною потребою, оскільки передбачає впровадження прозорих і простих процедур митно-тарифного та нетарифного регулювання. Ефективність функціонування підприємств, зокрема в галузі зовнішньоекономічної діяльності, залежить від ефективності менеджменту, який базується на професіоналізмі та підприємницькому хисті.

Висновки. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що політика держави в галузі зовнішньоекономічної діяльності є головним інструментом впливу на її ефективність, а отже, і безпеку. Лише державне регулювання є дієвим інструментом, що здатний вплинути на структуру зовнішньоекономічної торгівлі товарами через стимулювання вітчизняних товаровиробників.

Розробка механізму стимулювання вітчизняних товаровиробників з метою збільшення частки готової продукції в експорті та отримання позитивного сальдо зовнішньоекономічної торгівлі товарами є перспективними дослідженнями в галузі удосконалення системи безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / Оборотов Ю. М. та ін. ; за ред. Ю. М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. 492 с.
2. Почерніна Н. В. Інститути регулювання зовнішньоекономічної діяльності на макрорівні. *Збірник наукових праць Таврійського ДАУ (економічні науки)*. 2013. № 3. С. 159–162.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квіт. 1991 р. №959-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення 04.06.2019).
4. Черчик Л. Основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 2. С. 21–26.
5. Швиданенко О. А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти : монографія. Київ : КНЕУ, 2007. 312 с.

REFERENCES

1. Oborotov, Yu. M. et al. (2012). Aktualni hrani zahalnoteoretychnoi yurysprudentsii. Odesa : Feniks (in Ukrainian).
2. Pochernina, N. V. (2013). Instytuty rehuliuвання zovnishnoekonomichnoi diialnosti na makrorivnia: Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho DAU (ekonomichni nauky), 3, 159–162 (in Ukrainian).
3. Pro zovnishnoekonomichnu diialnist : Zakon Ukrainy vid 16 kvit. 1991 r. №959-KhII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (data zvernennia 04.06.2019) (in Ukrainian).
4. Cherchuk, L. (2015). Osnovni problemy zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstv Ukrainy: Ekonomichni chasopys Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky, 2, 21–26 (in Ukrainian).
5. Shvydanenko, O. A. (2007). Hlobalna konkurentospromozhnist: teoretychni ta prykladni aspekty. Kyiv : KNEU (in Ukrainian).

doi: 10.32403/1998-6912-2019-1-58-124-131

BACKGROUND FOR THE FORMATION OF THE SAFETY SYSTEM OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

S. Ya. Kavyn

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
kavinsviatoslav@gmail.com*

Effective functioning of the national economy in general and of each economic entity in particular is possible only with the creation of favorable conditions for implementation of the planned economic development strategies. Conditions of effective development of foreign economic activity of the enterprise is the creation of a mechanism for ensuring the economic security and development of foreign economic relations of economic entities.

The purpose of this research was to determine the parameters of the security system of foreign economic activity of enterprises, the preconditions for its formation and the main factors influencing its effectiveness.

The concept of "foreign economic security" in general reflects the safe state of the socio-economic system of Ukraine and its links with other socio-economic systems of the world in the framework of conducting economic activity. The enterprise as the main link of the national economy, carrying out foreign economic activity, serves as an indicator of the level of development of all the above-mentioned socio-economic systems and forms the preconditions for effective international economic relations.

It has been substantiated that on the one hand, the level of security of foreign economic activity of each individual enterprise determines the general level of foreign economic activity of the country, but on the other hand, the level of development of the country's economy and conditions of international cooperation significantly affect the ability of an individual enterprise to withstand all kinds of threats, both external and internal. Such interdependence of the conditions and factors that determine the level of security of foreign economic activity at all levels of management, indicates the need to consider the security of foreign economic activity of the company as a component of national and international security of the country.

The security of foreign economic activity of the enterprise is rather complex and multifaceted concept and needs a systematic approach. The security system of foreign economic activity, like any other, includes the subject, object, process and mechanism. The mechanism in turn includes methods and tools whose choice is due to the quantitative and qualitative characteristics of the enterprise resources

Despite the impressive list of state bodies entrusted with the functions of ensuring the effective foreign economic activity declared in the Law, in practice there is a lack of tangible support from the state for enterprises that, in the process of foreign economic

activity, are faced with various threats, the neutralization of which is entirely on the shoulders of themselves entrepreneurs.

Threats that can affect the level of security of foreign economic activity of enterprises, are formed in different environments, and depending on the conditions of formation can be distinguished the following levels: international economic, political and legal, microeconomic.

In order to form an effective system of ensuring the security of foreign economic activity of enterprises, it is necessary to identify the key tools of influence through determining the level of their ability. Such tools, in the author's opinion, are state regulation of foreign economic activity. It is known that the nature of state regulation through the introduction of regulatory acts can be both stimulating and restraining. In this context, it should be noted that the main task of the state policy in the field of regulation of foreign economic activity is the consistency of the interests of society with the interests of economic entities, which is the key to the development of foreign economic activity at all levels of socio-economic systems.

It should be noted that the important place in the system of foreign economic security of enterprises is the organizational support, the improvement of which, to date, is an urgent need, as it involves the introduction of transparent and simple procedures for customs tariff and non-tariff regulation. The efficiency of the operation of enterprises, including in the field of foreign economic activity, directly depends on the effectiveness of management, which in turn is based on professionalism and entrepreneurial ability.

The conducted researches allow to state that the state policy in the field of foreign economic activity is the main instrument of influence on its efficiency, and thus on safety. Only state regulation is an effective tool that can influence the structure of foreign trade in goods, through the stimulation of domestic commodity producers.

Keywords: foreign trade activity, foreign trade in goods, security system of foreign economic activity of the enterprise, threats to foreign economic activity of enterprises.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2019

Received 04.03.2019